

DOI: 10.31866/2410-1176.44.2021.235287

УДК 725.945:27-526.6(477.85/.87)"185/193"

**ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ
МЕМОРІАЛЬНИХ СПОРУД
ГУЦУЛЬЩИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА
XIX – ПЕРША ТРЕТИНА
XX СТОЛІТТЯ)**

Одрехівський Роман Васильович

*Доктор мистецтвознавства, професор,**ORCID: 0000-0003-3581-4103,**e-mail: odre2010@ukr.net,**Національний лісотехнічний університет України,**вул. Генерала Чупринки, 103, Львів, Україна, 79057*

Мета статті — з'ясувати художню специфіку меморіальних споруд Гуцульщини другої половини XIX – першої третини XX ст. — періоду розквіту каменярства та деревообробництва. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові принципи історизму та системного підходу, а також методи: джерелознавчий — для аналізу тематичних та ідейних особливостей меморіальної споруди, комплексний — для виявлення художніх особливостей меморіальних споруд, аналізу — для вивчення пропорційних ознак складників меморіального комплексу. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше в мистецтвознавчій науці аналізуються меморіальні споруди Гуцульщини, велика кількість яких була знищена в радянський період. Розглянуто об'єкти, уперше введені автором статті в науковий обіг. Увесь матеріал зібраний під час виїздів на польові об'єкти. Висновки. У статті проаналізовано художню специфіку меморіальних споруд Гуцульщини. Доведено, що стилістика й тематика скульптурного декору пов'язані із традиціями українського іконопису, сакральної архітектури. Шрифтові написи виконані за традиціями церкви Східного обряду. Висвітлено розмаїття тематики та присвяти: споруда, присвячена ліквідації панщини в 1848 р., намогильні меморії із хрестами, зображеннями Ісуса Христа, Святих християнського культу тощо. З'ясовано значення пам'яток у духовно-релігійному житті та сакральній культурі українців-гуцулів. Відзначено, що меморіальні споруди другої половини XIX – першої третини XX ст. потребують реставрації, збереження й каталогізації, адже виконані вони переважно із ямненського пісковика, м'якого та вразливого до атмосферного впливу. Матеріали дослідження можна використати під час створення туристичних маршрутів, проєктування нових сучасних меморіальних споруд, для реставрації старих пам'ятників.

Ключові слова: Гуцульщина; меморії; різьблення; хрест; композиційне вирішення

Вступ

У наш час активно ведеться освоєння нових туристичних маршрутів, зокрема і в такому регіоні, як Гуцульщина, багатій на цінні мистецькі пам'ятки, у тому числі і на меморіальні споруди. Переважно такі споруди виконані із каменю або дерева. Оскільки дерево менш тривкий матеріал, на відміну від каменю, тому з періоду другої половини XIX – першої третини XX ст. збереглися переважно кам'яні меморіали.

У мистецтвознавчій літературі питання меморій малодосліджене. Частково питання меморіальних споруд торкалися у своїх працях В. Малина (2009), М. Моздир (2009), Р. Одрехівський (2020). Однак узагальнюючих праць за видами, художнім оздобленням меморіальних споруд до сьогодні немає. Деякий ілюстративний і текстовий матеріал можна знайти в працях Р. Одрехівського (2006, 2013), Патриарха Димитрія (2005), Д. Степовика (1996) та інших авторів, проте питання меморіальних споруд Гуцульщини, зокрема в аспекті витоків та архітектурного дизайну, практично не розглядалося.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше в мистецтвознавчій науці аналізуються меморіальні споруди Гуцульщини. У радянський період вони значною мірою були знищені й переважно збереглися на території цвинтарів. Розглянуто об'єкти, які практично всі вперше введені у науковий обіг автором статті. Увесь матеріал зібраний під час виїзду на польові об'єкти. Доведено, що в релігійному плані вони відносяться до церкви Східного (православного або греко-католицького) обряду. Стилістика й тематика скульптурного декору пов'язана із традиціями українського іконопису, сакральної архітектури. Шрифтові написи виконані також за традиціями церкви Східного обряду. Порушується питання збереження гуцульських меморій для наступних поколінь.

Мета статті

Мета статті — виявити художні особливості меморіальних споруд Гуцульщини періоду розквіту каменяряства та деревообробництва (друга половина XIX – перша третина XX ст.) за допомогою комплексу методів — джерелознавчого, аналітичного, типологічного, порівняльно-стилістичного й ін.

Виклад матеріалу дослідження

Великий масив матеріалу меморіальних пам'яток Гуцульщини, створених до першої третини XX ст. були знищені після приходу на терени краю радянської влади в 1939 р. Тому ми опрацювали ті об'єкти, які завдяки вдалому збігу обставин збереглися до наших днів.

Визначними пам'ятками історичної Гуцульщини є меморіальні споруди, приурочені скасування кріпацтва 1848 р. Деяким із них притаманні характерні для гуцульського народного мистецтва особливості до деталей. Такі пам'ятники нерідко переростали в цілі комплекси. До таких, зокрема, належить пам'ятник із с. Красноїлля Верховинського району Івано-Франківської області.

На цоколі лицевого боку читаємо, що меморіал споруджено на честь звільнення від панщини 3 травня 1848 р. У центрі, на середохресті, — постать розіп'ятого Спасителя (Рис. 1).

Рисунок 1. Меморіал, споруджений у пам'ять звільнення від панщини в 1848 р., с. Красноїлля Верховинського р-ну Івано-Франківської обл. Фронтальна сторона. Світлина Романа Одрехівського, 1999 р.

Figure 1. Memorial commemorates the Abolition of the Corvée in 1848, Krasnoillia village, Verkhovyna district, Ivano-Frankivsk oblast. Front side. Photo by Roman Odrekhivskiy, 1999.

У підніжжі Ісуса — дві стилізовані, схожі на жіночі, постаті Пристоячих. Від Євангеліста Св. Івана дізнаємося, що серед жінок: «Під хрестом же Ісуса стояли — Його мати, і сестра Його матері, Марія Клеопова, і Марія Магдалина» (Біблія, 1990, Євангелія від Івана 19:25). Постать розіп'ятого Ісуса фланкують обабіч на бічних кінцях хреста у формі трилисника Ангели у вигляді маскаронів на крилах. Над Ісусом — стилізована постать, як розуміємо, Бога-Отця. Під постаттю Бога-Отця над традиційним написом «ІНЦІ» зображено напис «Α» і «Ω», що розуміємо «Я Альфа і Омега, Перший і Останній, Початок і Кінець» (Біблія, 1990, Об'явлення Св. Івана Богослова 22:13). Образ по-гуцульському максимально насичений символікою. Традиція зображати зверху поданого під народний стиль Бога-Отця — поширена на Гуцульщині. Згадаймо зображення Бога-Отця над царськими воротами в декорі іконостасу Св. Апостолів Петра і Павла с. Ворохта Надвірнянського району Івано-Франківської області (1935) (Одрехівський, 2006, с. 86) та інші зразки. Таку деталізацію дослідник українського кам'яного хресто-

робства описав Валерій Малина: «Смертні, аби прилучитись до вічного, намагаються розпізнати Божого не через велике, а через дрібне, побутове, звичне» (Малина, 2009, с. 531).

Доповнює справді народне розуміння образу Христа вирізьблений контррельєфом німб у вигляді сонячних променів, які розходяться в різні сторони від голови Ісуса. Прийом запозичений із іконопису. Також тонкий силуетний німб оточує голови вищезгаданих маскаронів. Голова маскарона виразно вписується в один із півкіл трилисника, яким завершується кінець хреста. Дуже вдале, як на наш погляд, композионування. Про наближеність композиції до галицьких ручних хрестів церкви Східного обряду свідчить і тонкий ковчег за периметром хреста. Можна навести низку інших прикмет, які наближають композицію до галицьких, насамперед дерев'яних ручних хрестів, як, наприклад, Пристоячі під постаттю Ісуса¹ тощо (Одрехівський, 2006, с. 211-228).

Завершується хрест вниз, подібно переважній більшості інших кам'яних гуцульських — ніби підставкою, ніби неширокою малорозвинутою нижньою перемичкою. У хресті поєдналися традиції гуцульського кам'яного хреста та ручного, виготовленого з дерева.

На лівому боці цоколя написано, що створено «За вїята зь головъ Грица Доника и за вїята въ Красноили Онуфриа Белметы. Сильвестр Вѣтошинский парохъ, Петро Сінютовѣчь дякъ в Красноили». А ззаду читаємо фундаторську сигнатуру, що «Сей крест сооружил» Мікула Панкевич із родиною. Розуміємо, що власне тому ззаду, над спонсорською сигнатурою зображено рельєф, як припускаємо, Св. Миколи із фланкуючими його на середохресті погруддями Святих (Рис. 2). А зверху хрест увінчує розкрилений знизу маскарон. Композиція вирішена в гуцульському простонародному розумінні трактування образу й стилістики, адже маскарони дуже поширені в декорі гуцульських підсвічників, ручних хрестів тощо.

І нарешті, із четвертого боку, тобто праворуч від лицевого, бачимо зображення Св. Мученика Дмитра (Рис. 2). Не випадково, бо як розуміємо із спонсорської сигнатури, Дмитро — це син або внук головного фундатора цього пам'ятника — Мікули Панкевича.

Рисунок 2. Меморіал, споруджений у пам'ять звільнення від панщини в 1848 р., с. Красноїлля Верховинського р-ну Івано-Франківської обл. Вигляд ззаду. Світлина Романа Одрехівського, 1999 р.

Figure 2. Memorial commemorates the Abolition of the Corvée in 1848, Krasnoillia village, Verkhovyna district, Ivano-Frankivsk oblast. Front side. Photo by Roman Odrekhivskiy, 1999.

Св. Мученик Дмитро зображається як воїн, адже, як стверджують дослідники, він належить до «мучеників вояцького кола ... котрих показували у військових обладунках чи під час виконання пев-

¹ Детальніше про специфіку образного композиційного вирішення ручних дерев'яних галицьких хрестів, у тому числі і гуцульських означеного історичного періоду див.: Одрехівський, 2006, с. 211–228.

них дій» (Степовик, 1996, с. 46). Однак особливістю цього «гуцульського» Св. Мученика Дмитра є те, що він зображений із традиційним військовим обладунком — списом в одній руці і з хрестом в іншій. Різьбяр створив своєрідний образ благословляючого нас воїна. Ми ж знаємо Св. Мученика Дмитра переважно з іконопису, зображеного тільки у вояцьких доспіхах, без хреста в руці.

Також рідко зустрічалися серед меморіальних споруд Гуцульщини об'єкти, присвячені окремим Святим. Прекрасним зразком є постаць Св. Степана (?) на цвинтарі с. Ворохта Надвірнянського району Івано-Франківської області на могилі професора гімназії Стефана Лукасевича із 1928 р. У скульптурі помічаємо стилістичні особливості яменського пісковика — узагальненість форми, лапідарний стиль тощо (Рис. 3). Саме це дає змогу виразно прочитувати риси обличчя, кисті рук та ін. на значній відстані, незважаючи на назагал невеликий розмір пам'ятника. У декоративному трактуванні плаща-накидки автор вдало застосував штриховий декор — слід від різця, що вдало й ефектно можна виконати в такому м'якому камені, як пісковик.

Рисунок 3. Меморіальний пам'ятник на могилі професора гімназії Стефана Лукасевича з 1928 р., с. Ворохта Івано-Франківської обл. Світлина Романа Одрехівського, 1999 р.

Figure 3. Memorial monument on the grave of high school professor Stefan Lukasevych from 1928, Vorokhta village, Ivano-Frankivsk oblast. Photo by Roman Odrekhivskyi, 1999.

Завдяки вдало композиційно вирішеній прив'язці скульптура гармонійно вписується в дизайн усієї меморіальної споруди — пропорційно, стилістично. Цей меморіал — один із найвдаліших у регіоні. Його позитивні ознаки — лаконічність, конструктивна виразність, узагальненість. У всьому відчувається епоха функціоналізму та конструктивізму, яка хвилиною прокотилась по Європі і дійшла навіть сюди — у віддалені закутки.

Розуміємо, що на могилі професора гімназії Стефана Лукасевича зображено саме Св. Степана, адже зазвичай на могилі, якщо зображали Святого, то патрона імені покійного. Св. Степана зображали по-різному, також із хрестом (Патріарх Димитрій (Ярема), 2005, с. 238, іл. 291). І не дивно, адже це — перший Мученик за Християнську віру. Тому зобразити його із хрестом — задум логічний та зрозумілий. Хоча відомі його зображення і без хреста (Катрій, 1982, с. 327).

Зображення традиційних для ХІХ – першої третини ХХ ст. гуцульських маскаронів було поширеним у меморіальній різьбі найчастіше на придорожніх, при церковних, або пам'ятних меморіях. Прикладом того може послужити вищезгаданий комплекс, споруджений на честь звільнення від панщини с. Красноїлля.

Однак можна навести й інші приклади. Так, варто згадати прекрасний хрест біля тої же церкви в Красноїллі, де Розпяття франковане обабіч та зверху — маскаронами. Народне розуміння образу

Розп'яття підкреслює в його підніжжі й улюблений і прадавній мотив вазону, із якого виростають мотив рослини із квітами.

У меморіальній різьбі маскарони були поширені найчастіше в придорожніх, прицерковних, нацвинтарних капличках. Дуже часто такі каплички були виготовлені з дерева. Як, наприклад, біля церкви Пресвятої Трійці із с. Верхній Яблунів (Верховинський район Івано-Франківської обл.). Ця капличка — прекрасний витвір сакральної культури Гуцульщини. У центрі композиції — розп'ятий Спаситель (Рис. 4).

Рисунок 4. Фрагмент меморіальної споруди із скульптурою Розп'яття біля церкви Пресвятої Трійці із с. Верхній Яблунів (Верховинський р-н Івано-Франківської обл.). Світлина Романа Одрехівського, 2000 р.
Figure 4. Fragment of a memorial with a sculpture of the Crucifixion near the Church of the Holy Trinity from the village of Verkhniy Yabluniv (Verkhovyna district of Ivano-Frankivsk oblast). Photo by Roman Odrekhivskiy, 2000.

Ноги постаті розташовані, як у традиціях церкви Східного обряду — паралельно. Під Розп'яттям ілюстрація місця, де був розп'ятий Ісус — гора Голгофа, тобто, «Череповище» (Біблія, 1990, Мт. 27:33, Мр. 15:22, Ів. 19:17), зображення черепа та костей. А над Ісусом — над перемичкою хреста, зображено три крилаті маскарони, які надають простонародного гуцульського розуміння образу. Фланкують постать спасителя знаряддя тортур — молоток та тростина, з Його правого боку². Адже саме тростиною Ісуса били перед Хресною Дорогою по голові, знущаючись над Ним (Біблія, 1990, Євангелія від Матвія 27:30). Кліщі та сокирка зображені з лівого, причому сокирка представлена у вигляді традиційного гуцульського топірця. Навіть обух топірця декорований подібно до традиційної гуцульської зброї.

Композиція цього Розп'яття — одночасно і скрупульозна описова ілюстрація події, яка відбулася майже дві тисячі років тому, і народне ілюстративне розуміння опису зображеної події з місцевими гуцульськими особливостями. Високий рельєф складок начересленника підкреслює внутрішню динаміку трагедії та водночас скорботної величч Розп'яття Людини на хресті.

Дещо інакше вирішена композиція Голгофи у придорожній, також дерев'яній капличці із смт Дори (м. Яремче Івано-Франківської області). Зверху фігуру розп'ятого Спасителя фланкують не маскарони, а колінкуючі Ангели у вигляді Амурчиків-Путті. А внизу фігуру Ісуса фланкують постаті Пристоячих. На відміну від верхнеясенівської, це Розп'яття вирішено у більшій наближеності не до народного гуцульського, а більш класичного розуміння вирішення образу. Пластичне вирішення різьби у двох капличках — не плоскорізьблене, а високого рельєфу, місцями округлість постатей майже повністю відходить від фону.

² Під час підготовки до дороги на розп'яття Ісусу вставили тростину саме у праву руку (Євангелія від Матвія 27:29).

Придорожні, нацвинтарні чи прицерковні каплички, переважно із Розп'яттям — це окремий малодосліджений пласт гуцульської сакральної культури. Вони концентрують у собі не тільки детальні ілюстрації євангелічних оповідей, а й традиційні дохристиянські елементи (наприклад, солярні знаки). До таких належить, зокрема, капличка біля церкви із Делятина. У центрі зображено динамічну постать розп'ятого Ісуса. Середня лінія композиції тіла близька до латинського «S», що надає експресії у ніби статичному, на перший погляд, компонованні фігур. Такої же внутрішньої динаміки композиція надає лінія «S» колінкуючим постатям Пристоячих.

Подібно верхняблунівському, глибокі складки начересленника та волосся на постаті Ісуса надають динаміки й читабельності образу. Таке ж значення має високий рельєф, особливо постатей Пристоячих. Справді, традиційна плоскорізьба була би малочитабельна в екстер'єрі. Цю закономірність висоти рельєфу помітили ще стародавні греки класичного періоду, розробляючи рельєфні композиції сакрального призначення (Одрехівський, 2013, с. 28-30).

Оригінальним виглядає ще одне придорожнє Розп'яття з Делятина. Погляди піднятих голів Пристоячих спрямовані до неба, до Отця-Вседержителя та Його Сина — Ісуса. Їхні постаті поставлені за віссю в одну лінію із зовнішнім силуетом каплички, спрямованим діагонально-динамічно донизу. Такий розворот дуже ефектно сприймається за динамікою, яку підкреслює ракурс при погляді подорожнього знизу, який зупинився поглянути на капличку чи помолитися біля неї. Аналогічну динаміку ліній, яку створюють елементи діагональності, застосовували також в іконописі чи монументальних розписах, коли мова йшла про динамічний чи трагічний сюжет³. Отже, у цьому творі, як і в скульптурних композиціях більшості розглянутих аналогічних за значенням капличок, відчувається прагнення автора підкреслити внутрішню динаміку події розп'яття.

Окрему групу у меморіальних нацвинтарних спорудах становлять хрести без фігуративної пластики. Часто вони виготовлялися як гостроконечні. До таких, зокрема, належить хрест із Микуличина (м. Яремче) з 1937 р. За своєю структурою це хрест із закінченнями у вигляді трилисника з нерозвинутою нижньою перемичкою. Акцент на себе бере декор поперечними на вертикалі та вертикальними на поперечці насічками. Глибина насічок створює специфічний читабельний рельєф. На цьому фоні ефектно виглядають круглі гудзики. Подібний за декоративними елементами декор спостерігається в декорі предметів обстави церков в українському стилі у першій третині ХХ ст. Наприклад, у церкві Пр Св. Трійці в м. Дрогобичі Львівської області та деяких інших. Зрештою, тільки дещо зредукований, у деяких хрестах із фігуративним Розп'яттям, як на хресті з Ворохти.

Оригінальними зразками нефігуративних хрестів є хрести деревовидні із фактурою кори дерева (Рис. 5). І це не дивно, адже відомий український історик М. Грушевський доводив, що за часів Ігоря чи Володимира поганський культ вшанування богів у формі антропоморфних образів міг бути лише на початковій стадії свого розвитку (Грушевський, 1913/1991, с. 326). Можливо, ідоли були лише у великих осередках тодішнього життя, тоді як «народня маса могла зіставатися при старих жертвах та молитвах коло дерева та криниць» (Грушевський, 1913/1991, с. 326). Релігійний світогляд у нашого народу в передхристиянські часи мав у своїй основі культ природи (Грушевський, 1913/1991, с. 315). Недарма образ дерева залишився в релігійній символіці українського народу до сьогодні. Наприклад, насадження дерев або зображення дерев на могилах. Згідно зі свідченням сучасників язичницького періоду, у слов'ян дерева заступали місце храмів або образів, біля яких русини молилися, приносили жертви тощо (Грушевський, 1913/1991, с. 325).

Саме такий підхід до трактування або поєднання хреста з надмогильним деревом вбачаємо як відгомін міфів. Гуцульська культура багата на стародавню (можливо, ще дохристиянську) міфологію, адже саме міфологічні уявлення створювали образ бога, якому молилися наші предки. Чималу роль мав діалог людини зі своїм божественним кумиром, адже саме легенда, тобто міф і діалог із божеством створювали неповторний, особливий релігійний культ. Є. Більченко (2011) стверджує, що «таким чином, культурологічний аналіз феномену міфу у світлі філософії діалогу дозволив нам виявити у міфологічному світобаченні архетипи діалогічного ставлення людини до світу» (с. 102). Дослідниця зазначає: «Міфологія становить своєрідну «програмну матрицю», що постачає майбутньому культурно-історичному процесу алгоритми його розвитку — загальнолюдські прообрази, що лежать в основі символіки

³ Патріарх Димитрій (Ярема), 2005, с. 297, іл. 359 — ікона знищення Содому архангелом Михайлом із колекції національного музею у Кракові; с. 397, іл. 484 — ікона Преображення невідомого походження із колекції історичного музею м. Сянока; Степовик, 1996, с. 222, іл. 80 — ікона Архангела Михайла із с. Рівне закарпатської школи та низка інших зразків іконописного малярства.

творчості, ритуалів, сновидінь, комплексів і становлять базові елементи культури, інваріантні моделі культурного життя» (Більченко, 2011, с. 99).

Рисунок 5. Меморіальний пам'ятник із смт Микуличина (м. Яремче) Івано-Франківської обл. Початок ХХ ст. Світлина Романа Одрехівського, 1999 р.

Figure 5. Memorial monument from the village of Mykulychyna (Yaremche), Ivano-Frankivsk oblast. Beginning of the twentieth century. Photo by Roman Odrekhivskyi, 1999.

Такий хрест у вигляді обкорваного стовбура дерева можна знайти там же, на микуличинському цвинтарі. Для підкреслення образу дерева, микуличинський хрест навіть трохи похилений. А на середохресті вирізьблений крупний терновий вінок, який ніби пов'язаний на нього, як на Ісуса під час розп'яття Його на хресті (Біблія, 1990, Євангелія від Івана 15:2, Євангелія від Матвія 27:29). Повний образ голгофської події, тільки без фігур.

У багатьох кам'яних хрестах без фігуративної пластики акцент робиться на плоскорізьбленому декорі, як у дерев'яній гуцульській плоскорізьбі. Зокрема, такий хрест із цвинтаря Малого Ключева (Коломийського району Івано-Франківської обл.) з 1901 р. Такий декор робився солярними знаками, інколи — вставленим на місце Розп'яття другим, малим хрестом. Так званий «подвійний хрест» у поєднанні із плоскорізьбленими солярними знаками зустрічається в декорі хрестів без фігуративної пластики часто. Крім малоключівського, типовим у цьому плані є хрест із верхнього цвинтаря с. Печеніжин (Коломийський район Івано-Франківської обл.), датований 1904 р., на якому написано: «Федоръ Скіда-нецкі. Молодязиль 24 лѣтъ».

Висновки

У час незалежності України розпочалося відродження уваги до меморіальних споруд християнського культу та історико-патріотичного спрямування, заборонених у радянські часи.

Меморіальні споруди Гуцульщини, створені до 1939 р., збереглися в переважній більшості на цвинтарях, де їх менше торкалася рука руйнації радянської влади. За окремим винятком, як-от меморіал, присвячений скасуванню панщини у Красноїллі. Велике значення в декоративному оздобленні цих споруд відіграла різьбярська пластика та мистецтво художнього шрифту. Майже всі написи виконані

кирилицею, що свідчить про приналежність пам'яток до церкви Східного (православного або греко-католицького) обряду та мистецтва українського народу.

У перспективі подальших досліджень — вивчити питання використання традицій XIX – першої третини XX ст. у сучасному виготовленні меморіальних споруд, зокрема, особливостей предметно-просторового компонування, зв'язку із ландшафтом. Сучасний період розвитку цього мистецтва — окрема малодосліджена сторінка, яку варто детально вивчити в майбутніх працях.

Список використаних джерел

- Біблія, або Книги Святого письма Старого та Нового заповіту.* (1990). Об'єднання біблійних товариств.
- Більченко, Є. (2011). Дуалізм міфологічного мислення як прообраз діалогічного світогляду. *Культура і сучасність*, 1, 98-103.
- Грушевський, М. (1991). *Історія України-Руси* (Т. 1). Наукова думка. (Репринтне видання 1913 р.).
- Катрій, Ю. (1982). *Пізнай свій обряд! Літургійний рік української католицької церкви* (Ч. 1; 2-ге вид.). Видавництво ОО Василіян.
- Малина, В. (2009). *Кам'яні хрести в Україні. XVIII–XX ст.: Онтологія. Типологія. Символіка. Функція*. Артіль «Художній крам».
- Моздир, М. (2009). *Українська народна меморіальна пластика*. Інститут народознавства НАН України.
- Одрехівський, Р. (2006). *Сакральна різьба по дереву в Галичині XIX – першої половини XX століть: Історія та художні особливості*. Афіша.
- Одрехівський, Р. (2013). *Скульптура*. Ліга-Прес.
- Одрехівський, Р. (2020). Художнє каменярство Гуцульщини – феномен сакральної культури України. *Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство*, 43, 39-43.
- Патріарх Димитрій (Ярема). (2005). *Іконопис Західної України XII–XV ст.* (Кн. 1). Друкарські куншти.
- Степовик, Д. (1996). *Історія української ікони X–XX століть*. Либідь.

References

- Biblia, abo Knyhy Sviatoho Pysma Staroho ta Novoho Zapovitu [Bible, or Books of Scripture of the Old and New Testaments]*. (1990). Obiednannia Bibliinykh Tovarystv [in Ukrainian].
- Bilchenko, Ye. (2011). Dualizm Mifolohichnoho Myslennia yak Proobraz Dialohichnoho Svitohliadu [The Dualism of Mythological Thinking as a Prototype of a Dialogical Worldview]. *Kultura i Suchasnist [Culture and Contemporaneity]*, 1, 98-103 [in Ukrainian].
- Hrushevskiy, M. (1991). *Istoriia Ukrainy-Rusy [History of Ukraine-Rus]* (Vol. 1). Naukova Dumka. (Original work published 1913) [in Ukrainian].
- Katrii, Yu. (1982). *Piznai Svii Obriadi! [Know Your Rite!]*. Vydavnytstvo OO Vasyliian [in Ukrainian].
- Malyna, V. (2009). *Kamiani Khresty v Ukraini. XVIII-XX st.: Ontolohiia. Typolohiia. Symvolika. Funktsiia [Stone Crosses in Ukraine. The 18th – the 20th Centuries: Ontology. Typology. Symbolics. Function]*. Artil "Khudozhnii Kram" [in Ukrainian].
- Mozdyr, M. (2009). *Ukrainska Narodna Memorialna Plastyka [The Ukrainian Folk Memorial Plastic Arts]*. Ethnology Institute National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Odrekhivskiy, R. (2006). *Sakralna Rizba po Derevu v Halychyni XIX – Pershoi Polovyny XX Stolit: Istoriia ta khudozhni osoblyvosti [Sacral Wood Carving in Galicia in the 19th and the First Half of the 20th Centuries: History and Artistic Features]*. Afisha [in Ukrainian].
- Odrekhivskiy, R. (2013). *Skulptura [Sculpture]*. Liha-Pres [in Ukrainian].
- Odrekhivskiy, R. (2020). Khudozhnie Kameniarstvo Hutsulshchyny – Fenomen Sakralnoi Kultury Ukrainy [Hutsul Stonecraft – a Phenomenon of Sacral Ukrainian Culture]. *Visnyk KNUKіM. Serii: Mystetstvoznavstvo [Bulletin of KNUKіM. Series in Arts]*, 43, 39-44 [in Ukrainian].
- Patriarch Dymytrii (Yarema). (2005). *Ikony Zapadnoi Ukrainy XII-XV st. [Icon Painting of Western Ukraine of the 12th – the 15th Centuries]* (Book 1). Drukarski Kunshty [in Ukrainian].
- Stepovyk, D. (1996). *Istoriia ukrainskoi ikony X-XX stolit [History of the Ukrainian Icon of the 10th – the 20th Centuries]*. Lybid [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 25.01.2021

**ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ
МЕМОРИАЛЬНЫХ СООРУЖЕНИЙ
ГУЦУЛЬЩИНЫ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА
XIX – ПЕРВАЯ ТРЕТЬ XX ВЕКА)**

Одрехивский Роман Васильевич
*Доктор искусствоведения, профессор,
Национальный лесотехнический
университет Украины,
Львов, Украина*

Цель статьи — выяснить художественную специфику мемориальных сооружений Гуцульщины второй половины XIX века – первой трети XX в. — периода расцвета художественной обработки камня и деревообработки. Методологическую основу исследования составляют общенаучные принципы историзма и системного подхода, а также методы: источниковедческий — для анализа тематических и идейных особенностей мемориального сооружения, комплексный — для выявления художественных особенностей мемориальных сооружений; анализа — для изучения пропорциональных особенностей составляющих мемориального комплекса. Научная новизна исследования заключается в том, что впервые в искусствоведческой науке анализируются мемориальные сооружения Гуцульщины, большое количество которых было уничтожено в советский период. Рассмотренные объекты, впервые введены в научный оборот автором статьи. Весь материал собран во время выезда на полевые объекты. Выводы. В статье выяснены художественные особенности мемориальных сооружений Гуцульщины. Доказано, что стилистика и тематика скульптурного декора связаны с традициями украинской иконописи, сакральной архитектуры. Шрифтовые надписи выполнены по традициям церкви Восточного обряда. Освещено разнообразие тематики и посвящения: сооружение, посвященное ликвидации барщины в 1848 г., надгробные мемории с крестами, с изображениями Иисуса Христа, Святых христианского культа и др. Выяснено значение памятников в духовно-религиозной жизни и сакральной культуре украинцев-гуцулов. Отмечено, что мемориальные сооружения второй половины XIX – первой трети XX в. нуждаются в реставрации, сохранности и каталогизации, ведь выполнены они преимущественно из ямненского песчаника, мягкого и уязвимого к атмосферному воздействию. Материалы исследования можно использовать при создании туристических маршрутов, проектирования современных мемориальных сооружений, для реставрации старых памятников.

Ключевые слова: Гуцульщина; мемории; резьба; крест; композиционное решение

**ARTISTIC FEATURES
OF THE HUTSUL REGION MEMORIALS
(THE SECOND HALF OF THE 19TH
AND THE FIRST THIRD OF THE 20TH
CENTURIES)**

Roman Odrekhivskyi
*DSc in Art Studies, Associate Professor,
Ukrainian National Forestry University,
Lviv, Ukraine*

The purpose of the article is to identify the artistic features of the Hutsul region memorials over the heyday of stonemasonry and woodcraft of the second half of the 19th and the first third of the 20th centuries. The research methodology is the general scientific principles of historicism and a systematic approach. There are research methods. The source criticism is to analyse the thematic and ideological features of the memorials. The author used a complex method to define the artistic features of the memorials. The method of analysis was used to study the proportional features of the components of the memorial site. The scientific novelty of the study is that for the first time in Art Studies the Hutsul region memorials are under study. During the Soviet period, many of them were destroyed. Almost all of the reviewed objects were introduced into scientific use by the author of the article for the first time. All material is collected during the site visits. Conclusions. The article analyses the artistic features of the Hutsul region memorials. The article proves that the stylistic and theme of the sculptural decor are connected with the traditions of Ukrainian icon painting and sacral architecture. There are inscriptions in the traditional Eastern Rite Church lettering. The article reviews a variety of themes and dedications as a memorial dedicated to the Abolition of the *Corvée* in 1848, grave memorials with crosses, with images of Jesus Christ, Saints of the Christian cult, etc. The author overviews the value of the memorials for religious life and sacral culture of the Hutsul Ukrainians. Memorials of the second part of the 19th and the first third of the 20th centuries need restoration, cataloguing and preservation. After all, they are made mainly of the Yamna sandstone, a soft and weather-sensitive material. Research materials can be used in the creation of tourist routes, in the modern memorials' development, and for the restoration of old monuments.

Keywords: Hutsul region; memorials; carvings; cross; compositional solution